

Hva gjør barnehagene med barna?

Henrik Daae Zachrisson
Atferdssenteret, Unirand, Universitetet i Oslo

Ratib Lekhal

Arnstein Mykletun
Divisjon for psykisk helse, Nasjonalt folkehelseinstitutt
simon.overland@iuh.uib.no

Det liten grunn til å anta at tidlig barnehagedebut har store negative konsekvenser for barn flest. Barnehager av god kvalitet kan påvirke barns utvikling positivt, men å starte i barnehagen allerede ved ett års alder gir trolig liten gevinst.

GJELDER DE FLESTE: Kvaliteten på norske barnehager er jevnt over ganske høy sammenlignet med andre land, spesielt når det gjelder antall voksne per barn og utdanningsnivået hos pedagogisk leder. 96 prosent av norske tre- til femåringene går i dag i barnehage. Illustrasjon: Oda Valle

FAKTA: BARNEHAGER

- 77 prosent av alle norske ettåringer og toåringer og 96 prosent av tre- til femåringene går i dag i barnehage

- Deltakelse i barnepassordninger (spesielt barnehager), er assosiert med bedre utvikling av språk, læring og kognisjon, forutsatt at den pedagogiske kvaliteten er god
- Amerikanske studier har vist at barn i barnepassordninger oftere har mer adferdsproblemer enn dem som passes hjemme. Det er høyst usikkert om dette også gjelder for barn i norske barnehager
- Kvaliteten på norske barnehager er jevnt over ganske høy sammenlignet med andre land, spesielt når det gjelder antall voksne per barn og utdanningsnivået hos pedagogisk leder

Barnehage er i dag normen i Norge. Tall fra SSB viser at det har vært en kraftig vekst i andelen barn som går i barnehage de siste ti årene, spesielt blant de minste. I 2001 gikk 38 prosent av 1- og 2-åringer i barnehage, mens 77 prosent av alle ett- og toåringer og hele 96 prosent av tre- til femåringene går i barnehage i dag. Økningen har vært jevn helt fra midten av syttitallet, da offentlige barnehager ble innført (Statistisk sentralbyrå, 2011).

Til skade eller gagn?

Barnehageutbyggingen betegnes av enkelte som et «sosialt eksperiment». Eksperimentet består nok snarere i et sterkere fokus på strukturerte og pedagogiske rammer for barnepass enn at barn skilles fra foreldrene. Yrkesdeltagelsen blant mødre har i hvert fall ikke økt som følge av barnehageutbyggingen. Barn har i stedet blitt flyttet fra uformelle til formelle barnepassordninger (Havnes & Mogstad, 2009a). I motsetning til hva mange later til å tro, er det ganske unikt, i historisk perspektiv, at barn tilbringer de første leveår utelukkende med foreldrene som omsorgspersoner (Lamb & Ahnert, 2006). Etnografiske studier viser at selv våre forfedre på savannene i Afrika ble passet i grupper med andre barn også når de var helt små (Lamb & Ahnert, 2006). Grunnen er åpenbar: Unge og friske kvinner var viktige bidragsyttere til matauk. Daglig, men begrenset, separasjon mellom mor og barn er med andre ord artstypisk for mennesket.

Etnografiske studier viser at selv våre forfedre på savannene i Afrika ble passet i grupper med andre barn også når de var helt små. Grunnen er åpenbar: Unge og friske kvinner var viktige bidragsyttere til matauk.

Selv om små barn til alle tider har blitt passet av andre enn mor, er det ikke gitt at dette er det beste for barn. Vi har nylig gjennomgått internasjonal forskningslitteratur i en oversiktsartikkel som legger vekt på relevans for barn i norske barnehager (Zachrisson, Lekhal og Schjølberg, 2010). Forskning på barnehage og barns psykiske helse har i hovedsak fokusert på fire ulike utfall, som vanligvis behandles separat selv om de godt kan ansees å være interrelaterte: a) språk, læring, og kognisjon, b) adferdsproblemer og andre sosioemosjonelle vansker, c) tilknytning, d) stress og stressregulering. I det følgende vil vi gi et kort overblikk over status for hvert av disse utfallene.

Dette vet vi

a) Studier av språk, læring og kognisjon

viser at god utvikling på disse områdene overveiende korrelerer med deltakelse i barnepassordninger (spesielt barnehager), forutsatt at den pedagogiske kvaliteten er god. Disse sammenhengene ser ut til å vare i hvert fall til opp i tenårene (Vandell, Belsky, Burchinal, Steinberg

& Vandergrift, 2010). Det er imidlertid uklart hvorvidt tidlig start i barnehage (før to års alder) har noen betydning i seg selv (Loeb, Bridges, Bassok, Fuller & Rumberger, 2007). Foreldres yrkesdeltagelse kan imidlertid virke positivt på barns kognitive utvikling (Brooks-Gunn, Han & Waldfogel, 2010). Selv om sammenhengene har vist seg å gjelde for barn generelt (Melhuish et al., 2008), er de mest entydige for barn fra ressursvake hjem (f.eks. Dearing, McCartney & Taylor, 2009). En norsk studie har vist at forekomsten av forsinket språkutvikling ved tre års alder er lavere hos barn i barnehage og familiebarnehage sammenlignet med dem som passes hjemme (Lekhal, Zachrisson, Wang, Schjølberg & von Soest, 2010). Andre norske studier har vist at barn som ble passet i barnehage, fikk bedre karakterer ved avslutningen av ungdomsskolen og tok høyere utdanning når de var 20 år, enn de som ble passet hjemme (Hartmann 1992; Havnes & Mogstad, 2009).

Barnehager utgjorde i 2010 en like stor post på statsbudsjettet som driften av Forsvaret. I dag finnes ikke dokumentasjon på om full barnehagedekning i Norge faktisk bidrar til sosial utjevning

b) Forskning på sammenhengen mellom barnepassordninger og barns adferdsvansker og sosioemosjonelle utvikling

har vist mer sprikende resultater. En oversikt over amerikanske studier konkluderer med at barn i barnepassordninger oftere har mer adferdsproblemer enn dem som passes hjemme, og at oppstart i løpet av det første leveåret og mange timer pr. uke tilbrakt i barnepassordninger, bidrar til dette (Jacob, 2009). Enkelte studier, inkludert en dansk, gir grunnlag for å anta at disse sammenhengene kan være kausale (Loeb et al., 2007; Gupta & Simonsen, 2009). Andre studier kommer til motsatt resultat; en studie av barn fra ressursvake hjem viste at de som gikk i barnehage, hadde høyere nivåer av adferdsproblemer enn dem som ble passet hjemme, men at barnehagen i seg selv reduserte nivået av problemer hos dem som gikk der (Crosby, Dowsett, Gennetian & Huston, 2010). Tilsvarende har vi vist at jo flere timer barn tilbringer i barnehagen, desto høyere nivåer av adferdsforstyrrelser har de, men at denne sammenhengen forsvinner når vi tar høyde for ikke-observerte tredjevariabler (Zachrisson, Dearing, Toppelberg & Lekhal, Innsendt). Felles for disse studiene er at i den grad det er sammenhenger er disse små, slik at det snarer dreier seg om marginalt høyere nivåer av uønsket atferd, enn om en øket forekomst av kliniske nivåer. Oppsummert gir ikke forskningen til nå godt grunnlag for å konkludere om barnehager har noen effekt, positiv eller negativ, på barns adferd og sosioemosjonelle utvikling (Zachrisson, et al., 2010).

c) Det er ikke høyere forekomst av utrygg tilknytning

blant barn som går i barnehage, forutsatt at kvaliteten på barnepassordningen er god (NICHD Early Child Care Research Network, 2001). Tilknytning er heller ikke relatert til alder ved barnehagestart eller antall timer per uke barn tilbringer der. Sped- og småbarn kan danne trygg tilknytning til profesjonelle omsorgsgivere, og dette fremmes av sensitive omsorgsgivere i små grupper av barn, uten uskiftning av omsorgsgiver (Ahnert, Piquart & Lamb, 2006).

d) Barnepassordninger medfører økede nivåer av stresshormonet kortisol

gjennom dagen, men denne forskningen er foreløpig beheftet med en del metodiske svakheter som gjør betydningen disse funnene usikre (Vermeer & van Ijzendoorn, 2006; Zachrisson et al., 2010).

Tiltak for sosial utjevning?

Fra politisk hold har full barnehagedekning blitt prioritert som et tiltak for sosial utjevning, spesielt med sikte på å støtte barns språkutvikling og læring (Kunnskapsdepartementet, 2007). Imidlertid

er en rekke OECD-land skeptiske til hvorvidt universelt tilgjengelige barnehager er veien å gå for å utjevne sosial ulikhet (Organisation for Economic Co-Operation and Development, 2006). Dette skyldes at slike universelle, men frivillige tiltak i størst grad benyttes av dem som ville kunne skaffe seg barnehager av god kvalitet også uten offentlige subsidier. Barnehager utgjorde i 2010 en like stor post på statsbudsjettet som driften av Forsvaret. I dag finnes ikke dokumentasjon på om full barnehagedekning i Norge faktisk bidrar til sosial utjevning innen så vel språk, læring, og kognisjon som atferdsproblemer (men se Havnes & Mogstad, 2009b). Vi arbeider nå med en slik evaluering, som vi håper vil kunne belyse spørsmålet.

Hvor sikker er kunnskapen?

Omfattende internasjonal forskningslitteratur til tross, forskningen som er gjennomgått ovenfor, er beheftet med forbehold. Dette har to grunner.

For det første er det vanskelig å studere effekter av barnepassordninger for barns utvikling. Det ikke er tilfeldig hvilke barn som går i barnehage, starter tidlig i barnehage, eller tilbringer mange timer pr. uke der. Ettersom de fleste studier i dette feltet er observasjonsstudier, ikke eksperimenter, er det fare for at ikke-observerte variabler kan påvirke både eksponering (barnehagevariabler) og utfall (barns utvikling). Det finnes imidlertid forskningsdesigner som kan bidra til å løse dette problemet: Man kan for eksempel studere endringer hos hvert enkelt barn over tid, sammenligne søsken som har ulik grad av eksponering for barnehage, eller ta utgangspunkt i historisk og geografisk variasjon i tilgjengelighet av barnehager (Duncan & Gibson-Davis, 2006).

Den andre grunnen til at vi ikke uten videre vet hvordan barn i Norge påvirkes av å gå i barnehage, er at de fleste studier på feltet kommer fra USA og andre land som har en barnehagepolitikk veldig ulik hva vi har i Norge (Zachrisson et al., 2010). Sammen med Frankrike og de andre nordiske landene er Norge i en særklasse hva gjelder barne- og familiepolitikk, med omtrent ett års betalt foreldrepermisjon, og nærmest fritt tilgjengelige barnehager til en meget lav pris (UNICEF Innocenti Research Center, 2008). Kvaliteten på norske barnehager er jevnt over ganske høy sammenlignet med andre land, spesielt når det gjelder antall voksne per barn og utdanningsnivået hos pedagogisk leder (Winsvold & Guldbrandsen, 2009).

Referanser

- Ahnert, L., Pinquart, M. & Lamb, M. E. (2006). Security of children's relationships with nonparental care providers: A meta-analysis. *Child Development, 77*, 664–679.
- Brooks-Gunn, J., Han, W. J. & Waldfogel, J. (2010). First-year maternal employment and child development in the first 7 years. *Monographs of the Society for Research in Child Development, 75*.
- Crosby, D. A., Dowsett, C. J., Gennetian, L. A. & Huston, A. C. (2010). A tale of two methods: comparing regression and instrumental variables estimates of the effects of preschool child care type on the subsequent externalizing behavior of children in low-income families. *Developmental Psychology, 46*, 1030–1048.
- Dearing, E., McCartney, K. & Taylor, B. A. (2009). Does Higher Quality Early Child Care Promote Low-Income Children's Math and Reading Achievement in Middle Childhood? *Child Development, 80*, 1329–1349.
- Duncan, G. J. & Gibson-Davis, C. M. (2006). Connecting child care quality to child outcomes: drawing policy lessons from nonexperimental data. *Evaluation Review, 30*, 611–630.
- Gupta, N. D. & Simonsen, M. (2009). Non-cognitive child outcomes and universal high quality child care. *Journal of Public Economics, 94*, 30–43.

- Hartman, E. (1992). Mors og barnehagens betydning for barns skolegang, utdanning og utvikling av selvstendighet og autonomi. *Tidsskrift for Norsk Psykologforening*, 29, 716–730.
- Havnes, T. & Mogstad, M. (2009a). Money for nothing? Universal child care and maternal employment. *IZA Discussion Paper Series, No. 4504*.
- Havnes, T. & Mogstad, M. (2009b). No child left behind. Universal child care and children's long-run outcomes. (Discussion paper No 582, May 2009). Statistisk sentralbyrå, Oslo.
- Jacob, J. I. (2009). The socio-emotional effects of non-maternal childcare on children in the USA: A critical review of recent studies. *Early Child Development and Care*, 179, 559–570.
- Kunnskapsdepartementet (2007). St.meld. nr. 16 (2006–2007) ...og ingen sto igjen. Tidlig innsats for livslang læring.
- Lamb, M. E. & Ahnert, L. (2006). Nonparental child care: Context, concepts, correlates, and consequences. I W.Damon, R. M. Lerner, K. A. Renninger, & I. E. Sigek (red.), *Handbook of child psychology: Volume 4: Child psychology in practice*, 5th ed. (s. 950–1016). Hoboken, NJ: Wiley.
- Lekhal, R., Zachrisson, H. D., Wang, M. V., Schjølberg, S. & von Soest, T. (2010). Does universally accessible child care protect children from late talking? Results from a Norwegian population-based prospective study. *Early Child Development and Care, iFirst Article*, 1–13.
- Loeb, S., Bridges, M., Bassok, D., Fuller, B., & Rumberger, R. W. (2007). How much is too much? The influence of preschool centers on children's social and cognitive development. *Economics of Education Review*, 26, 52–66.
- Melhuish, E. C., Sylva, K., Sammons, P., Siraj-Blatchford, I., Taggart, B., Phan, M. B. et al. (2008). The early years – Preschool influences on mathematics achievement. *Science*, 321, 1161–1162.
- NICHD Early Child Care Research Network (2001). Child-Care and Family Predictors of Preschool Attachment and Stability From Infancy. *Developmental Psychology*, 37, 847–862.
- Organisation for Economic Co-Operation and Development| (2006). *Starting Strong II* Paris: OECD.
- Statistisk sentralbyrå. (5–5–2011). <http://www.ssb.no/barnehager/>.
- UNICEF (2008). *UNICEF Innocenti Research Center Report Card 8: The child care transition*. UNICEF Innocenti Research Center, Florence, Italy.
- Vandell, D. L., Belsky, J., Burchinal, M., Steinberg, L. & Vandergrift, N. (2010). Do effects of early child care extend to age 15 years? Results from the NICHD study of early child care and youth development. *Child Development.*, 81, 737–756.
- Vermeer, H. J. & van Ijzendoorn, M. H. (2006). Children's elevated cortisol levels at daycare: A review and meta-analysis. *Early Childhood Research Quarterly*, 21, 390–401.
- Winsvold, A. & Guldbrandsen, L. (2009). *Kvalitet og kvantitet – kvalitet i en barnehagesektor i sterk vekst*. Oslo: NOVA.
- Zachrisson, H. D., Lekhal, R., & Schjølberg, S. (2010). Barnehage og psykisk helse hos sped- og småbarn. I V.Moe, M. Bergum-Hansen, & K. Slinning (red.), *Norsk håndbok i sped- og småbarns psykiske helse* (s. 770–788) Oslo: Gyldendal.